

Jana Pleskalová

SLOVOTVORNÉ ADAPTACE NĚMECKÝCH POMÍSTNÍCH JMEN V ČESKÉ ANOIKONYMII

Pomístní jména přejatá z němčiny žijí v české anoikonymii dodnes. Pokud nebyla vytvořena přímo z přejatého apelativa, svědčí o někdejší existenci německé menšiny v českých zemích. Tento příspěvek vychází z rozboru téměř kompletního materiálu pomístních jmen Moravy a té části Slezska, jež tvoří na území České republiky oblast slezských nářečí.

Fungování pomístních jmen německého původu v českém prostředí je úzce spjata s osudy jejich uživatelů¹. Do dnešních dnů zůstala přejatá anoikonyma uchována zejména tam, kde v minulosti žili Češi a Němci pohromadě v jedné obci a společně se podíleli na vytváření tamní anoikonymie. Dalším důležitým předpokladem bylo uchování (nepřerušeni) sídelní kontinuity. Na stejnou skutečnost upozorňoval při řešení podobné problematiky i K. Oliva². Přestože jsou mnohá anoikonyma německého původu dnes již etymologicky neprůhledná, jsou schopna spolehlivě plnit své onymické funkce (pojmenovací a identifikační). Svou odlišnou formou totiž jednoznačně určují pojmenovaný objekt.

Adaptace německých pomístních jmen v českém prostředí se nejčastěji omezuje – podobně jako v případě substantiv v apelativní slovní zásobě³ – na záměnu cizích hlásek hláskami příbuznými a na zařazení k některému z domácích skloňovacích vzorů. S tímto tvaroslovným zařazením souvisí i úprava zakončení anoikonyma, tedy jeho vnější formy. Jen zřídka dochází při přejímání německých anoikonym do češtiny k takovým úpravám, v nichž se jejich zakončení připodobňuje některým českým formantům. Naše pozornost

¹ Podrobněji viz J. Pleskalová, *Zur Entwicklung der früheren deutschen Mikrotoponymie in tschechischer Umgebung*, „Onomastica Slavogermanica“ 1986, 15, s. 157–161.

² *Slovotvorná adaptace českých pomístních jmen při přejímání do němčiny*, „Slavica Pragensia“ 1976, 19, Philologica 4–5, s. 81–84.

³ Srovnej též M. Dokulil-J. Kuchař, *Slovotvorná charakteristika cizích slov*, „Naše řeč“ 1977, 60, s. 169–185.

bude zaměřena jen na obecněji platné slovtvorné adaptace. Důkazem opravdového splynutí původně německých pomístních jmen s českou anoikonymií je skutečnost, že adaptovaná anoikonyma mohou podléhat nářečním změnám přejímajícího jazyka (např. protetické hlásky *v* a *h* v pomístních jménech *Vobrlétně*, *Hakrlík*), ba dokonce se stávají (podle potřeby) i východiskem dalšího odvozování nebo vůbec tvoření dalších pomístních jmen.

Adaptace německých pomístních jmen v českém prostředí představují několik vyhraněných typů:

1) Většina původně německých, mnohdy zkomolených a dnes často uživatelům již nesrozumitelných pomístních jmen, jejichž zakončení je dovoluje přiřadit k některému českému deklinačnímu vzoru rodu mužského, bývá přejímána beze změny formy. U mnohých dochází v důsledku neporozumění a následného zkomolení k plné desémantizaci apelativního základu; kompozita bývají v některých případech považována za slova s jediným základem: *Lempoš*←*Lehmbach*, *Flešór*←*Freischaar*, *Flintór*←*Friedental*, *Kiperk*←*Kühberg*, *Perk*←*Berg*; podobně *Kocperk*, *Krajcperk*, *Feltajch*, *Kázhybl*, *Vitrhoic*, *Firštajch*, *Frajakr*, *Štajnhýgl* apod. O pevném zakotvení takto přejatých podob v české anoikonymií svědčí též jejich schopnost vytvářet podle potřeby plurálové, popřípadě i deminutivní formy: pl.: *Obršály*, *Obršále*←*Oberschaar*, *Nydrfaldy*, *Šumperky*, *Abtajlunky*, *Přední obšnity*, *Zadní obšnity*, *Kozi perky*; plt.: *Perka*; deminutiva: *Achtelek*, *Achtýlek*, *Ajsipónek*. Uvedený způsob adaptace je na Moravě a ve slezských nářečích na území České republiky nejčastější a bývá uplatňován u většiny pomístních jmen zakončených na souhlásku.

2) Vyhraněnou skupinu tvoří přejatá anoikonyma, jejichž zadní člen umožňuje svým hláskovým složením příklon k českým pomístním jménům se sufixem *-ec*. V našem anoikonymickém materiálu byla zjištěna pouze složená pomístní jména se zadním členem *-holz*→*holec*: *Humpolec*, *Réholec*, *Rejholec*, *Štrécholec*, *Vidrholec*, *Bambolec* apod. Ojediněle byla tato pomístní jména přejímána předchozím způsobem, viz skupina 1.

3) Méně výrazný typ představují německá (převážně složená) pomístní jména, jejichž zakončení (u kompozit zadní člen) dovoluje svým hláskovým složením příklonění k českým substantivům se sufixem *-ek*. Zadní člen tvoří nejčastěji *-ecke* a *-berg*: *Hošnek*, *Landek*, *Grundek*, *Valdek*, *Puchperek*, *Hóperek*, *Kumperek*. Uvedený druh adaptace mohl být též ovlivněn plurálovými tvary anoikonyma nebo formou nepřímých pádů singuláru. Např. na Znojemsku má německé pomístní jméno *Šlotoperek* ještě častěji užívanou variantu *Šlotrperky*.

4) Německá pomístní jména zakončená na *-e* (u kompozit má toto zakončení zadní člen) bývají při přejímání příkláněna – nezřídka též pod vlivem neprovedení přehlásky *'a*→*ě* v moravských a slezských nářečích – k substantivům s morfoložickou charakteristikou *-a*: *Fifajda*, pl. *Fifejdy*

(← *Viehweide*), *Panšula*, *Bamšula* apod. (← *Baumschule*), *Rajčula*, *Rajčura* (← *Reitschule*), *Šěba*, pl. *Šěby* (← *Scheibe*). Představené formy jsou nejčastější adaptací německých anoikoným *Baumschule*, *Reitschule* vyskytujících se na celé Moravě i ve Slezsku.

5) Jinou možností adaptace německých pomístních jmen zakončených na *-e* představuje jejich příklon k českým podstatným jménům se sufixem *-na*, případně s jeho variantou *-ňa* zařazující přejímaná anoikonýma k měkkému skloňovacímu vzoru. Této možnosti bývá hojně využíváno zejména v případě složených anoikoným se zadním členem *-leite(n)*, *-wiese(n)* a *-schule*: *Halegletňa*, *Holejtna*, *Holetňa*, *Žumrletňa*, *Létňa*, *Bodňa* ← *Boden*, *Rajšutňa*, *Rajčurňa*; pl.: *Létně*, *Bodně*, *Obrlétně*, *Vobrlétně*, *Zumrlétně*, *Fukslétně*, *Šěbně*, *Rozvizně*, *Kotvizně*.

6) V některých případech byla složená anoikonýma zakončená na *-e* přejímána zařazením k ženskému skloňovacímu vzoru píseň, případně k neživotným mužským vzorům. Nelze však vyloučit ani tento postup: pomístní jména byla považována za plurál (*Rozvize*), k němuž pak byla singulárová podoba dotvořena (*Rozviz*). Tuto adaptaci není snadné rozlišit od případů, kdy bylo německé anoikoným přejato v nářeční podobě (*-wies*). Na *rozvizu* – s neprovedením přehlásky *'u→i* v moravských a slezských nářečích, *Rajčuch* ← *Reitschule*, *Šišťót* ← *Schießstätte*, *Šěbeň*, *Rozviz*, *Šěbiz*, *Frebiz*, *Frambiz*, *Trokviz*; pl.: *Rozvize*, *Frebize*; plt.: *Šěbiza*, *Rozviza*, *Frebiza*.

7) Rovněž formy substantiva odvozeného sufixem *-izna* nabývají některá přejatá pomístní jména se zadním členem *-wiese(n)*: *Holcizna*, *Lupizna*, *Štolbizna*, *Horbizna*; pl.: *Houbizny*.

Z uvedeného přehledu je patrné, že v procesu adaptace německých pomístních jmen v českém prostředí se projevují jisté tendence. Takové zakončení, které připomíná český sufix, se k němu zřetelně přimyká. Z několika možných adaptací se tedy nejčastěji uplatňuje ten způsob, který přibližuje anoikoným k domácím apelativům i pomístním jménům s charakteristickými produktivními formanty *-ec*, *-ňa* (nářeční podoba) a *-ek*. Přejaté podoby *Rajšutňa*, *Rajčovňa*, *Rajčurňa*, *Rajčulňa* (z něm. *Reitschule*), pomístní jména typu *Vidrholec* a *Landek* na tuto skutečnost zřetelně ukazují. Je pochopitelné, že vznikají i podoby jiné vycházející z jiných možností přejetí, neboť adaptace není pravidelný slovotvorný proces, a proto nemusí být uplatněn zcela důsledně.

Tento příspěvek se soustředil jen na malý úsek obsáhlé a složité problematiky mezijazykových kontaktů, kterou propracovala především lipská onomastická škola a k níž významně přispěly též práce polských, českých, slovenských i dalších badatelů. Bohatá literatura týkající se problematiky mezijazykových kontaktů je uvedena např. ve sborníku *Sprachkontakt im Wortschatz. Dargestellt an Eigennamen*. Leipzig 1984.

Яна Плескалова

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ АДАПТАЦИИ
ГЕРМАНСКИХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ НАИМЕНОВАНИЙ
В ЧЕШСКОЙ АНОЙКОНИМИИ

Анализ моравских и силезских анойконимов показал, что в процессе адаптации германских анойконимов в чешской среде появляются определенные тенденции. Из нескольких возможных адаптаций чаще всего применяется способ, приближающий анойконим к домашним апеллятивам и к анойконимам с характерными производными (-ec – *Vidrholec*, -ňa – *Létňa*, -ek – *Landek*), в отдельных случаях также неизменяемыми формантами (-izna – *Holcizna*). Анойконимы, оканчивающиеся на согласный, не раз искаженные и пользователям уже непонятные, были чаще всего заимствованы без изменения формы присоединением к некоторому чешскому образцу склонения мужского рода (*Krajcperk*). Также были некоторые анойконимы, оканчивающиеся на -e, присоединены к именам существительным с морфологической характеристикой -a (*Bamšula*); дальнейшей возможностью адаптации анойконимов, оканчивающихся таким образом, является их отнесение к женскому образцу склонения *pišeň*, или же к неодушевленным мужским образцам (*Rozviz*).